

Ігор Саламаха

УДК 284.37

П'ЯТИДЕСЯТНИКИ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1945-1948 рр.)

У статті досліджується діяльність п'ятидесятників в Україні у 1945 – 1948 рр. На підґрунті архівних матеріалів виявлено причини активізації діяльності п'ятидесятників у питанні про вихід з Союзу євангельських християн-баптистів. Показано спроби заснувати незалежний Союз п'ятидесятників в Україні у 1940-х роках.

Ключові слова: *п'ятидесятники, євангельські християни-баптисти.*

Пятидесятники Украины в послевоенные годы (1945-1948 гг.)

В статье исследуется деятельность пятидесятников в Украине в 1945 – 1948 гг. На основе архивных материалов выявлены причины активизации деятельности пятидесятников в вопросе о выходе из Союза евангельских христиан-баптистов. Показаны попытки создать независимый Союз пятидесятников в Украине в 1940-е годы.

Ключевые слова: *пятидесятники, евангельские христиане-баптисты.*

Pentecostal in Ukraine in post-war years (1945-1948).

The article studies the activities of Pentecostal in Ukraine in 1945 – 1948. The Reasons for intensive activity of Pentecostal aimed at separation from the union of Evangelical Baptist Christians have been traced based on the archive materials. The efforts to create an Independent Union of Pentecostal in Ukraine in 1940-s have been described.

Keywords: *p'yatidesyatniki, evangelic khristiyani-baptisti.*

У 1944 р. в СРСР за ініціативою радянського керівництва було засновано Союз євангельських християн-баптистів на чолі зі Всесоюзною радою євангельських християн-баптистів. Під дахом цієї організації планувалося об'єднати всі протестантські церкви Радянського Союзу та тримати їх під державним контро-

лем. Але найбільший опір такій політиці об'єднання чинили п'ятидесятники, які планували наприкінці 1940-х років заснувати власний церковний союз.

Наукове дослідження історії п'ятидесятницьких церков в Україні проводилось істориками: В. Мельнік [1], О. Назаркіною [2], В. Франчуком [3].

Мета статті – дослідити спробу створення Союзу п'ятидесятників в Україні в 1948 р.

У жовтні 1944 р. було засновано Союз євангельських християн та баптистів з Всесоюзною радою євангельських християн та баптистів як керуючим органом. Було напрацьовано Положення про Союз євангельських християн та баптистів і прийнято систему уповноважених (потім їх перейменували на старших пресвітерів) у регіонах. Старшим пресвітером України було призначено О. Андрєєва [4, с. 527].

У 1945 – 1946 рр. до цього Союзу було приєднано менонітів, п'ятидесятників та інші протестантські церкви. Причому п'ятидесятників в Україні на цей час нараховувалось близько двадцяти п'яти тисяч осіб [5, с. 48].

З 18 до 25 серпня 1945 р. в м. Москві відбулася нарада, на якій були присутні керівники євангельських християн-баптистів, а також представники від християн віри євангельської (так себе йменували п'ятидесятники Західної України) – І. Панько і С. Вашкевич та представники християн євангельської віри (п'ятидесятники Східної України) – Д. Пономарчук і А. Бідаш.

Результатом цієї наради стало підписання угоди між євангельськими християнами-баптистами та п'ятидесятниками, яка залишилась в історії під назвою “Сerpнева угода” чи “Московська угода”. У ній було зазначено про об'єднання п'ятидесятників із Союзом євангельських християн-баптистів [4, с. 233 – 234].

Найскладнішим питанням при об'єднанні було питання з омовінням ніг (цей обряд є у п'ятидесятників, а у євангельських християн баптистів – немає) та з приводу заборони моління іншими мовами (у п'ятидесятників).

Д. Пономарчук і А. Бідаш після підписання угоди з євангельськими християнами-баптистами віруючим – п'ятидесятникам розповідали, що утримуватися від моління “іншими мовами” слід лише на відкритих службах, але на закритих (де присутні лише п'ятидесятники) – можливо. Також вони казали, що не слід зовсім відмовлятися від омовіння ніг, а проводити його на окремих зібраннях п'ятидесятників [6, с. 34].

З боку державної влади та керівництва євангельських християн-баптистів п'ятидесятникам заборонялося омовіння ніг та моління іншими мовами. Це викликало велике незадоволення серед віруючих-п'ятидесятників.

Також п'ятидесятники були незадоволені тим, що в об'єднаних церквах керівниками призначалися, в основному, представники євангельських християн-баптистів. Це також було політикою радянської влади. Вже у вересні 1945 р. уповноваженому Раді у справах з релігійних культів при Раді народних комісарів СРСР в УРСР Вільховому з м. Москви надійшла інструкція, в якій щод п'ятидесятників зазначалось:

“...1. Всю роботу зі злиття п'ятидесятників із євангельськими християнами-баптистами... проводять пресвітери Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів... З боку деяких п'ятидесятників можлива активна протидія..., що може призвести до розколу і заснування груп, які можуть об'єднатися на підґрунті цього. Спробам такого роду необхідно... перешкоджати.

...2. Треба слідкувати за тим, чи всі приєднані п'ятидесятники дійсно згодні з “Серпневою угодою”, чи будуть вони на молитовних зібраннях дотримуватися порядку, який є у євангельських християн-баптистів, чи не будуть вони намагатися тиснути на євангельських християн-баптистів у питаннях щодо своїх обрядів...

3. Сигнали від уповноважених Раді у справах з релігійних культів... фіксують спроби п'ятидесятників обійти основні положення рішення й використати його виключно зі своєю метою... Таким діям слід покласти край...

4. Реєстрацію релігійних общин євангельських християн-баптистів... проводити... під назвою “євангельські християни-баптисти”, причому, реєструючи общини п'ятидесятників, треба мати на увазі, що вони входять до складу общин євангельських християн-баптистів. У питанні про реєстрацію пресвітера необхідно віддавати перевагу пресвітеру євангельських християн-баптистів... У випадку, коли виникає явна загроза поглинання п'ятидесятниками євангельських християн-баптистів, від злиття общин необхідно утримуватись...

7. Ніяких конференцій пресвітерів і представників п'ятидесятників у республіці чи області... ні в якому випадку не допускати...” [6, с. 35 – 37].

Тобто політика була спрямована на повне поглинання та зни-

щення общин п'ятидесятників за допомогою керівників євангельських християн-баптистів.

Уже у 1946 р. (через рік після підписання "Серпневої угоди") повідомлялось із різних областей України, а саме – з Одеської, Вінницької, Волинської, Чернігівської, Ворошиловградської, Дніпропетровської про категоричне небажання п'ятидесятників приєднуватися до євангельських християн-баптистів [7, с. 50].

Особливо активно проти союзу виступали п'ятидесятники Одеської та Дніпропетровської областей. П'ятидесятники Одеської області взагалі вимагали заснування самостійного Союзу християн євангельської віри (п'ятидесятників) в Україні [7, с. 90].

Як результат усіх цих подій, у лютому 1948 р. у м. Києві зібрались керівники п'ятидесятницьких церков України А. Бідаш, С. Марін (проповідник з м. Москви), М. Бут, І. Левчук та інші. На зборах обговорювалось питання майбутнього п'ятидесятницьких церков у СРСР. Було вирішено провести нелегальний з'їзд з метою вирішення питання захисту п'ятидесятників [8, С. 66 – 67]. З'їзд було призначено на 16 – 17 березня у м. Дніпродзержинську (Дніпропетровська область).

Після таємного зібрання в м. Києві ініціатори з'їзду роз'їхались по всій Україні з інформацією про збори. Так, С. Марін та В. Бєлих поїхали до Західної України та на Буковину, Ю. Самоїленко – до Полтавської та Кіровоградської областей, М. Бут – до Одеської, Миколаївської, Кам'янець-Подільської та Херсонської областей, І. Левчук – до Вінницької, А. Бідаш – до Ворошиловградської, Дніпропетровської та Сталінської областей [9, с. 1 – 2]. Була проведена велика робота щодо організації з'їзду.

25 лютого 1948 р. уповноваженим Ради у справах з релігійних культів в усіх українських областях було розіслано лист, в якому, зокрема, вказувалось: "...Група активних хєвовців (п'ятидесятників)... роз'їжджає по Україні для проведення роботи, спрямованої проти злиття і для консолідації своїх сил на місцях. Вам необхідно вжити всі можливі заходи для припинення їхньої роботи в Вашій області... Повідомити про "гастролєрів" органи міліції... Встановити зв'язок з органами МДБ..." [10, с. 23].

Але, незважаючи на заходи такого характеру, з'їзд у м. Дніпродзержинську все-таки відбувся 16-17 березня 1948 р. Керували Бідаш, Ільчук і Марін. Учасники з'їзду з різних областей України доповідали про ситуацію на місцях, про утиск з боку

евангельських християн-баптистів та органів державної влади. Як підсумок було прийнято рішення: звернутися до Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів, а також до голови Ради у справах з релігійних культів І. Полянського з проханням ужити заходів щодо покращення стану п'ятидесятників, у крайньому випадку – вихід із Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів і заснування Союзу п'ятидесятників.

У зверненні, прийнятому на цьому з'їзді, зокрема, зазначалося: “...Ми (п'ятидесятники), ставимо питання щодо звернення серйозної уваги на вимоги... колишніх християн евангельської віри... З різних заяв п'ятидесятників ми бачимо грубі порушення Московської угоди... з боку Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів. На місцях служителів та окремих віруючих усувають від церкви, якщо хтось отримав хрещення Духом Святим зі знанням інших мов... Багатьох служителів християн евангельської віри без причин усунули від служіння...”

...Наші священнослужителі усувались від роботи і замінювались священнослужителями з евангельських християн і баптистів... не враховуючи бажання віруючих.

Щоб єдність не порушилась між нами, ми просимо вас... зробити наступне:

– поновити всіх відсторонених і не оформлених служителів нашого братства;

– старшими пресвітерами по республіках, областях, церквах призначити із християн евангельської віри там, де більшість членів віруючих з християн евангельської віри, а де менше число – там ставити заступниками...;

– ввести до складу Президії Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів... одного нашого брата (п'ятидесятника), котрий разом із вами міг би вирішувати питання стосовно нашого братства в об'єднанні...

Якщо з вашого боку буде прийнято нашу пропозицію і всі недоліки буде усунено..., то ми всі... подамо вам руку спілкування...” [3, с. 236 – 241].

Після цього з'їзду, навесні 1948 р., співробітники Міністерства державної безпеки СРСР заарештували п'ятидесятників, які брали в ньому участь. І протягом чотирьох місяців Міністерство державної безпеки СРСР вело слідство у справі проведення нелегального з'їзду п'ятидесятників.

У цей час старші пресвітери Всесоюзної ради евангельських

християн-баптистів із різних областей України повідомляли до м. Києва та до м. Москви про те, що "...християни євангельської віри вільно та безкарно роз'їжджають по різних містах України. Ми ж, євангельські християни-баптисти, не маємо можливості захистити наші общини від впливу християн євангельської віри й особливо тоді, коли вони відвідують євангельських християн-баптистів на квартирах та запрошують до себе. Здається, всі групи християн євангельської віри діють як за сигналом, маючи вказівку, як діяти. Відчувається недостатня підготовленість багатьох керівників общин євангельських християн-баптистів, через що багато віруючих... підпадають під вплив християн євангельської віри. Захоплюються їх особливостями. У всіх випадках, коли євангельські християни-баптисти приймають до себе одного-двох із християн євангельської віри, результат виходить таким, що через півроку під їхній вплив підпадають шістнадцять і більше осіб..." [11, с. 16].

Самі ж п'ятидесятники в квітні-травні 1948 р. починають подавати заяви про їхній вихід з общин євангельських християн-баптистів внаслідок "грубого порушення Московської угоди з боку євангельських християн-баптистів" [12, с. 147].

З боку керівництва євангельських християн-баптистів робиться спроба призупинити активні дії християн євангельської віри щодо виходу зі Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів. Уповноважений у справах з релігійних культів в УРСР Вільховий у червні 1948 р. повідомляє голові Ради у справах з релігійних культів при Раді Міністрів СРСР І. Полянському (Москва):

"...Щоб остаточно ліквідувати залишки християн євангельської віри, ми висловили духовному центру євангельських християн-баптистів на Україні думки про проведення наступних заходів:

1. До Ровенської, Львівської, Волинської і Тернопільської областей виїжджає помічник старшого пресвітера євангельських християн-баптистів в УРСР – Пономарчук. До Кам'янець-Подільської, Чернівецької областей – Патковський. До Сталінградської, Ворошиловградської і Запорізької областей – Міцкевич.

2. До м. Києва старшим пресвітером євангельських християн-баптистів в УРСР викликаються старші пресвітери з Житомирської, Кіровоградської, Одеської, Дніпропетровської, Херсон-

ської, Сумської, Чернігівської, Полтавської областей. Усі вони повинні в найближчий місяць-півтора навести порядок у справі приєднання християн евангельської віри до евангельських християн-баптистів.

3. Одночасно з цим даємо вказівку уповноваженим Ради, щоб вони наказали припинити діяльність незареєстрованих “хевовських груп” [13, с. 28].

Усі ці заходи повинні були, за задумом керівництва Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів, прискорити ліквідацію незалежних груп п’ятидесятників.

Повсюди в Україні робота з ліквідації п’ятидесятницьких общин почала проводитися дуже активно. Так, восени 1948 р. надійшли повідомлення з Дніпропетровської області (де на цей час був найбільший відсоток незареєстрованих п’ятидесятників по Україні) про те, що “питання єдності зійшло зі сцени, настав спокій, ті, хто чинили опір, – повернулися до общин...” [14, с. 44 – 68]. Такі самі повідомлення надходили до м. Києва практично з усіх українських міс.

Але, не зважаючи на ці повідомлення, насправді, протягом 1948 р. з об’єднання Всесоюзної ради евангельських християн-баптистів масово продовжували виходити п’ятидесятники. У тій самій Дніпропетровській області до початку 1949 р. вийшло з Союзу евангельських християн-баптистів близько сорока відсотків християн віри евангельської, які вступили до нього у 1945 р. [3, с. 258].

Аналіз діяльності п’ятидесятників в Україні у 1948 р. дає можливість зробити такі висновки:

Після об’єднання п’ятидесятників з евангельськими християнами-баптистами в єдиний союз, протиріччя між церквами загострилися через ідеологічні та політичні питання. У 1948 р. керівники п’ятидесятницьких церков провели нелегальний з’їзд, після якого почався відтік п’ятидесятників із Союзу евангельських християн-баптистів.

Після цього з боку керівництва евангельських християн-баптистів та державного керівництва було здійснено спробу остаточно вирішити питання щодо закриття та приєднання п’ятидесятницьких общин до евангельських християн-баптистів. У зв’язку з чим з боку державних силових структур стосовно п’ятидесятників почався моральний тиск, залякування, арешти.

Після всіх подій 1948 р. п’ятидесятницькі общини, які ввій-

шли до Союзу євангельських християн-баптистів у 1945 р., починають боротьбу за відокремлення від євангельських християн-баптистів та за створення свого союзу поза Всесоюзною радою євангельських християн-баптистів.

Ця тема потребує подальшого дослідження з використанням архівів СБУ, архіву Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів та архіву п'ятидесятників України.

Список використаних джерел та літератури

1. Мельник В. И. Эволюция современного пятидесятничества / В. И. Мельник. – Львов, 1985. – 160 с.
2. Назаркіна О. І. Протестантські конфесії України в 90-ті роки ХХ ст. : баптистські та п'ятидесятницькі течії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / О. І. Назаркіна. – Донецьк, 2003. – 19 с.
3. Франчук В. Просила Россия дождя у Господа / В. Франчук. – К. : “Світанкова зоря”. – 2001. – 648 с.
4. История евангельских христиан-баптистов в СССР. – М. : ВСЕХБ, 1989. – 624 с.
5. Центральний державний архів вищих органів державної влади (далі – ЦДАВО). – Ф. 4648. – Оп. 4. – Спр. 27.
6. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 4. – Спр. 2
7. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 4. – Спр. 4.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі – ЦДАГО). – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 58286.
9. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 4. – Спр. 50.
10. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 4. – Спр. 48.
11. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 75.
12. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 43.
13. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. Р-6463. – Оп. 1. – Спр. 4.
14. ДАДО. – Ф. Р-6463. – Оп. 1. – Спр. 6.